

УДК 346.91

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.71.57>

ЕЛЕКТРОННЕ ПРАВОСУДДЯ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Ніколенко Л.М.,

*докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри господарсько-правових
дисциплін та економічної безпеки*

*Донецького державного університету внутрішніх справ
ORSID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3437-6968>*

Ніколенко Л. М. Електронне правосуддя як спосіб підвищення ефективності судового розгляду.

У статті досліджуються питання електронного правосуддя як способу підвищення ефективності судового розгляду. Аналізується розвиток законодавства, що регламентує електронне правосуддя.

Наголошується, що сутність і значення використання інформаційних технологій обумовлена трансформацією їхньої ролі як у питаннях розвитку правової держави, громадянського суспільства, так й у сфері захисту прав та інтересів фізичних та юридичних осіб. Процеси отримання, ознайомлення та передача правової інформації займають ключове місце у здійсненні та реалізації своїх завдань будь-якою галуззю права, у сфері належного інформаційного впливу на суспільні відносини.

На підставі аналізу використання автоматизованої системи в судовій сфері визначено, що спостерігається позитивна динаміка оперативності ефективного розгляду судових справ, а також отримання суб'єктами поточної інформації про стан розгляду судових справ.

Наголошено, що важливим фактором підвищення ефективності, відкритості та прозорості правосуддя є використання у судочинстві інформаційних технологій, що сприяють спрощенню судових процедур, скороченню термінів розгляду судових справ, процесуальних строків та судових витрат.

Зазначено, що електронне правосуддя є новою самостійною, унікальною формою судового процесу, що ґрунтується на інформаційних технологіях, які забезпечують повний цикл розгляду судової справи в електронному форматі.

Визначено позитивні і негативні риси впровадження електронного правосуддя.

Зроблено висновок, що електронне правосуддя у господарському судочинстві складається з багатьох елементів, які повинні забезпечити процес розгляду згідно із встановленими європейськими стандартами та відповідними нормами процесуального законодавства. Якісна система електронного правосуддя буде позитивно впливати на перетворення в українському суспільстві, насамперед взаємодію державних та судових органів, органів місцевого самоврядування з громадянами, юридичними особами та громадськими організаціями.

Ключові слова: електронне правосуддя, інформаційні технології, господарський суд, єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, господарське судочинство, європейські стандарти.

Nikolenko L. M. Electronic justice as a way to increase the efficiency of judicial proceedings.

The article examines the issues of e-justice as a way to increase the efficiency of litigation. The development of the legislation regulating e-justice is analyzed.

It is emphasized that the essence and importance of the use of information technology is due to the transformation of their role in the development of the rule of law, civil society and in the protection of the rights and interests of individuals and legal entities. The processes of obtaining, acquainting and transmitting legal information play a key role in the implementation and realization of their tasks in any branch of law, in the field of proper informational impact on public relations.

Based on the analysis of the use of the automated system in the judicial sphere, it is determined that there is a positive dynamics of efficiency of effective court proceedings, as well as the receipt of current information on the status of court proceedings.

It is emphasized that an important factor in improving the efficiency, openness and transparency of justice is the use of information technology in the judiciary, which simplifies court procedures, shortens the time of court proceedings, procedural deadlines and court costs.

It is noted that e-justice is a new independent, unique form of litigation based on information technology, which provides a full cycle of litigation in electronic format.

Positive and negative features of e-justice implementation are identified.

It is concluded that e-justice in economic litigation consists of many elements that must ensure the judicial process in accordance with established European standards and relevant rules of procedural law. A quality e-justice system will have a positive impact on the transformation of Ukrainian society, especially the interaction of state and judicial bodies, local governments with citizens, legal entities and public organizations.

Key words: e-justice, information technologies, economic court, unified judicial information and telecommunication system, economic litigation, European standards.

Постановка проблеми. Актуальність цієї теми обумовлена стрімким розвитком сучасних інформаційних технологій, які впливають на всі сфери людської діяльності, змінюють підходи до питань збереження та обміну інформацією у суспільстві. У сучасних європейських країнах інформаційні технології стали незамінним засобом ефективного управління, зокрема, у сфері правосуддя.

Сутність і значення використання інформаційних технологій обумовлена трансформацією їхньої ролі як у питаннях розвитку правової держави, громадянського суспільства, так й у сфері захисту прав та інтересів фізичних та юридичних осіб. Процеси отримання, ознайомлення та передача правової інформації займають ключове місце у здійсненні та реалізації своїх завдань будь-якою галуззю права, у сфері належного інформаційного впливу на суспільні відносини.

В умовах реформування судочинства в Україні, проведення гармонізації українського законодавства із європейським законодавством, а також з метою реалізації європейських принципів та міжнародних стандартів правосуддя дослідження впливу інформаційних технологій на підвищення ефективності судочинства набуває особливої актуальності.

Стан опрацювання цієї проблематики. Проблеми інформатизації судів досліджували такі вчені, як І.Л. Бачило, В.В. Білоус, О.О. Денисова, Р.А. Калюжний, Ю.А. Климашевський, Н.В. Кушаківа-Костицька, А.І. Марущак, М.Я. Сегай, М.Я. Швець та інші. Безпосередньо у господарському судочинстві проблеми електронного правосуддя досліджували А.А. Бутирський, І.А. Бутирська, Н.В. Іванюта, Н.О. Петренко, В.В. Резнікова, Т.В. Степанова та інші вчені. Водночас на практиці електронне правосуддя стикається з чималою кількістю проблем різного характеру, а тому дослідження проблематики електронного правосуддя має важливе наукове та практичне значення.

Метою статті є дослідження електронного правосуддя у господарському судочинстві та вироблення на підставі здійсненого аналізу рекомендацій щодо його подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Інформаційні технології у правосудді спрямовані на надання швидкого доступу до документів судової практики, а також інформації судових і правоохоронних органів, чим забезпечується реальна доступність правосуддя. Крім того, використання при здійсненні судочинства інформаційних систем, в яких втілено сучасний стан розвитку інформаційних технологій та права, сприятиме не тільки підвищенню якості правосуддя, а й гарантуватиме незалежність суддів, а також сприятиме здійсненню основних принципів судового процесу – рівності сторін, доступу до правосуддя, диспозитивності, гласності та безпосередності судового розгляду.

Ідея інформатизації всіх сфер суспільного життя була передбачена Декларацією ООН «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті», прийнята ООН 12 грудня 2003 р., під час проведення першого етапу Всесвітньої зустрічі на вищому рівні з питань інформаційного суспільства у Женеві в 2003 р. Прийнята на основі цілей і принципів ООН, Женевська декларація є обов'язковою для всіх держав-членів ООН [1] та реалізована в Законі України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2001-2015 роки» № 537-V від 09.01.2007 р. [2]. У подальшому широке впровадження інформаційних технологій у роботі судів, органів та установ системи правосуддя, а також автоматизація їхньої діяльності, стало ключовим аспектом Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015 – 2020 роки, схваленої

Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276 [3] та Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки від 11 червня 2021 року № 231/2021 [4].

Крім того, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції з 12 березня 2020 року до 11 травня 2020 року» від 04.07.2020 попередню редакцію ГПК України доповнено ст. 74-1, якою закріплено право участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції. В подальшому Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 була прийнята нова редакція ГПК України, яка зберегла раніше закріплене право на участь в судових засіданнях у режимі відеоконференції (ст. 197 ГПК України). Наведеним нормативно-правовим актом було запроваджено початок функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ЄСІТС) (ст. 6 ГПК України). Частиною 2 ст. 197 ГПК України врегульовано, що учасники справи беруть участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів та електронного цифрового підпису згідно з вимогами Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему [5].

Спочатку електронне судочинство пов'язували з ширшим сегментом - електронною демократією, і розглядали як спосіб організації діяльності за допомогою інформаційних мереж, що забезпечують функціонування органів у режимі реального часу, що робить максимально простим та доступним спілкування з ними громадян, юридичних осіб, неурядових організацій [6, с. 140].

Під «електронним правосуддям», у широкому сенсі, слід розуміти сукупність різних автоматизованих систем - сервісів, які: мають прикладний, допоміжний характер, у той же час не замінюючи традиційних способів ведення судового процесу; дозволяють публікувати судові рішення, вести електронну справу і надавати доступ сторонам до матеріалів справи. У цьому сенсі електронне правосуддя – новий рівень взаємодії суду, учасників процесу, інших зацікавлених осіб. У вузькому сенсі дефініція «електронне правосуддя» визначається як можливість суду та інших учасників судового процесу здійснювати передбачені нормативно-правовими актами дії, що безпосередньо впливають на початок та перебіг судового процесу, до яких можна віднести надання до суду документів в електронній формі або участь у засіданні через систему відеозв'язку [7, с. 26-31].

Слід наголосити, що важливим фактором підвищення ефективності, відкритості та прозорості правосуддя є використання у судочинстві інформаційних технологій, що сприяють спрощенню судових процедур, скороченню термінів розгляду судових справ, процесуальних строків та судових витрат. Використання інформаційних технологій передбачає автоматизацію та здійснення таких функцій, як можливість: для учасників процесу отримувати повну інформацію про перебіг справи, знайомитися з усіма матеріалами справи без обов'язкової фізичної присутності та із використанням власних засобів фотозйомки та копіювання у приміщенні конкретного господарського суду; надсилати та отримувати процесуальні документи та докази через об'єднану електронну мережу; функціонування сайтів судів, на яких можна знайти інформацію щодо конкретного розгляду; доступ до судових актів тощо. Деякі напрямки впровадження інформаційних технологій у судочинство України вже отримали свою реалізацію на практиці: Єдиний державний реєстр судових рішень, автоматизована система документообігу в судах, можливість сторін брати участь у судових засіданнях у режимі відеоконференції, обмін електронними документами між судом та учасниками судового процесу паралельно з документами у паперовому вигляді.

На підставі аналізу використання автоматизованої системи в судовій сфері можна зробити висновок, що спостерігається позитивна динаміка оперативності ефективного розгляду судових справ, а також отримання суб'єктами поточної інформації про стан розгляду судових справ. Електронне правосуддя є новою самостійною, унікальною формою судового процесу, що ґрунтується на інформаційних технологіях, які забезпечують повний цикл розгляду судової справи в електронному форматі [8, с.30].

Слід погодитися з тим, що за інформаційними технологіями, спрямованими на реалізацію та дотримання встановлених принципів та стандартів, у тому числі принципу доступності до правосуддя, майбутнє судового процесу. Розвиток електронного правосуддя має бути спрямований на вирішення наступних завдань: скорочення строку розгляду судових справ та підвищення доступу до правосуддя на основі використання новітніх інформаційних технологій; повний перехід до електронного документообігу у судах, підвищення ефективності процесів судового діловодства, опрацювання даних судової статистики; швидкість та точність прийняття судових рішень; підвищення оперативності інфор-

маційної взаємодії судів та державних органів та установ; комплексне забезпечення інформаційної безпеки та захисту інформації в єдиній судовій інформаційній системі; модернізація та розвиток інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури судів; підвищення кваліфікації суддів та працівників апарату із застосуванням новітніх інформаційних технологій.

У той же час треба зазначити, що незважаючи на переваги електронного правосуддя існують певні проблемні моменти, а саме: високий ризик втрати важливої інформації; відсутність повного технічного оснащення судів; забезпечення взаємозв'язку та уніфікування електронного документообігу суду з іншими електронними державними системами тощо. Важливим моментом при впровадженні електронного правосуддя є дотримання паритету між доступом до інформації про учасників процесу, їх процесуального статусу та дотриманням прав і свобод людини та громадянина, тобто з одного боку, йдеться про персональні дані, а з іншого - державні судові органи надають інформацію про осіб, які потрапили до сфери судочинства.

Висновки. На підставі здійсненого дослідження можна зробити наступні висновки, що електронне правосуддя у господарському судочинстві складається з багатьох елементів, які повинні забезпечити процес судочинства згідно із встановленими європейськими стандартами та відповідними нормами процесуального законодавства. Якісна система електронного правосуддя буде позитивно впливати на перетворення в українському суспільстві, насамперед взаємодію державних та судових органів, органів місцевого самоврядування з громадянами, юридичними особами та громадськими організаціями.

Список використаних джерел:

1. Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті: Декларація ООН від 12 грудня 2003 р. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України. Законодавство України*: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c57#Text
2. Про основні принципи розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2001–2015 р.: Закон України від 09.01.2007 р. № 537-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 12. Ст. 102.
3. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015 – 2020 роки: Указ Президента України від 20 травня 2015 року № 276. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України. Законодавство України*: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text>
4. Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: Указ Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України. Законодавство України*: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#n10>
5. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06 листопада 1991 р. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України. Законодавство України*: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>
6. Кушакова-Костицька Н. В. Розвиток електронного судочинства в Україні: проблемні питання. *Науково-інформаційний вісник*. 2013. №7. С. 139–145.
7. Романенкова С. Поняття електронного правосуддя, його ґенеза і впровадження в правозастосовну практику зарубіжних країн. *Арбітражний і цивільний процес*. 2013. № 4. С. 26-31.
8. Бринцев О. В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи: монографія. Х. : Право, 2016. 72 с. (Серія «Інноваційне суспільство і розвиток законодавства»).